ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ FRANCESCO CAPOTORTI της 13ης Δεκεμβρίου 1978 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Το κύριο ερώτημα που τίθεται στην υπό κρίση υπόθεση συνοψίζεται ως εξής: οι εθνικές διατάξεις που καθορίζουν κατώτατες τιμές λιανικής πωλήσεως για ορισμένα προϊόντα, συμβιβάζονται με την απαγόρευση των μέτρων αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς επί των εισαγωγών, η οποία υπάρχει στο άρθρο 30 της Συνθήκης ΕΟΚ;

Τα προϊόντα, για τα οποία πρόκειται εδώ είναι δύο αλκοολούχα ποτά κατά πολύ διαδεδομένα στις Κάτω Χώρες: η τζινέβρα και το «VIEUX» (ποτό με άρωμα κονιάκ). Επί μεγάλο χρονικό διάστημα, υπήρχε συμφωνία μεταξύ των ολλανδών παραγωγών των ποτών αυτών να εφαρμόζεται κάθετο σύστημα επιβολής τιμών στους διανομείς. Με απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1975, το δικαστήριο της Ουτρέχτης έκρινε ότι το συμφωνημένο αυτό σύστημα τιμών ήταν ασυμβίβαστο με τον ολλανδικό νόμο περί οικονομικού ανταγωνισμού. Η απόφαση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί αρκετά έντονος ανταγωνισμός και προξένησε, συνεπώς, σημαντική μείωση των τιμών. Προκειμένου να αποφευχθούν καταστροφικές συνέπειες για μεγάλο αριθμό μικρεμπόρων, το υπ' αρ. 51 ολλανδικό βασιλικό διάταγμα της 18ης Δεκεμβρίου 1975 παρέσχε στη διοικούσα επιτροπή του αρμόδιου οργανισμού για τη ρύθμιση της παραγωγής και του εμπορίου απεσταγμένων ποτών (τον «PRODUKTSCHAP VOOR GEDISTILLEERDE DRANKEN») την εξουσία να ρυθμίζει τις τιμές επί τρία έτη κατ' ανώτατο όριο. Βάσει της εξουσιοδοτήσεως αυτής (η οποία επιτρεπόταν από το νόμο της 30ής Σεπτεμβρίου 1954 περί ιδρύσεως του PRODUKTSCHAP), ο οργανισμός αυτός θέσπισε, στις 17 Δεκεμβρίου 1975, κανονισμό, ο οποίος περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις ακόλουθες διατάξεις:

1) Απαγόρευση πωλήσεως νέας τζινέβρας και «VIEUX», μάρκας ή τύπου που είχαν τιμή καταλόγου κατά μονάδα («GERIEFPRIJS»), σε τιμή κατώτερη αυτής της τιμής καταλόγου, προσαυξημένης κατά το καθορισμένο ποσό των 0,60 φιορινίων (HFL) και κατά 16% επί της συνολικής τιμής, λόγω ΦΠΑ. Η «τιμή καταλόγου κατά μονάδα» είναι η τιμή του λίτρου, η οποία αναφερόταν στον τιμοκατάλογο που ανακοίνωσε στις 6 Οκτωβρίου 1975, ο παραγωγός στους πελάτες του, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη ενδεχόμενες εκπτώσεις ή επιστροφές, προσαυξημένη κατά το ποσό της αύξησης που επιβλήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1976 στο φόρο καταναλώσεως, μη υπολογιζομένου του ΦΠΑ (άρθρο 2, παράγραφος 1, και άρθρο 1, παράγραφος 3)·

2) ελλείψει τιμής καταλόγου κατά μονάδα για τα ανωτέρω προϊόντα και, εν πάση περιπτώσει, για την παλαιά τζινέβρα,

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

απαγόρευση πωλήσεως σε τιμή κατώτερη των 11,25 HFL το λίτρο (άρθρο 2, παράγραφοι 2 και 3)·

3) για τα άλλα απεσταγμένα ποτά, απαγόρευση πωλήσεως σε τιμή κατώτερη της τιμής αγοράς, προσαυξημένης κατά το ΦΠΑ (άρθρο 4).

Ως λιανική πώληση, κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, του ίδιου κανονισμού, νοείται η πώληση σε πρόσωπα τα οποία δεν έχουν άδεια εμπορίας των εν λόγω οινοπνευματωδών ποτών.

Δυνάμει του άρθρου 3, απαγορεύεται, στο στάδιο της λιανικής πώλησης, η χορήγηση εκπτώσεων ή επιστροφών, όταν οι εκπτώσεις ή επιστροφές αυτές έχουν ως αποτέλεσμα μείωση της πραγματικής τιμής σε επίπεδο χαμηλότερο από την κατώτατη τιμή που προβλέπουν οι διατάξεις του άρθρου 2. Όταν τα προϊόντα πωλούνται στην κατώτατη αυτή τιμή, απαγορεύεται η παροχή δώρων ή πλεονεκτημάτων υπό οποιαδήποτε μορφή. Η ίδια απαγόρευση ισχύει κάθε φορά που το παρεχόμενο πλεονέκτημα, λαμβανομένης υπόψη της πραγματικής του αξίας, έχει ως αποτέλεσμα μείωση της τιμής πωλήσεως σε επίπεδο κατώτερο από το προβλεπόμενο από το άρθρο 2.

Οι κανόνες αυτοί περί τιμών θεσπίστηκαν από τον PRODUKTSCHAP για ένα έτος, παρετάθη δε, μετά, η ισχύς τους μέχρι την 1η Μαρτίου 1978. Η αρχική κατώτατη τιμή των 11,25 HFL ορίστηκε, στη συνέχεια, σε 11,70 HFL.

Σημειωτέον, τέλος, ότι η εν λόγω ρύθμιση ισχύει τόσο για τα εθνικά προϊόντα, όσο και για τα προϊόντα που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, και ότι για τα απεσταγμένα ποτά δεν υφίσταται κοινή οργάνωση της αγοράς.

2. Με απόφαση, την οποία εξέδωσε, στις 18 Μαΐου 1976, ο ECONOMISCHE POLITIERECHTER του ARRONDISSEMENTSRECHTBANK του Ρόττερνταμ, ο JACOBUS PHILIPPUS VAN TIGGELE, ο οποίος διαχειρίζεται κατάστημα ποτών, του τύπου «DISCOUNT SELF-SERVICE» σε κάποια πόλη των Κάτω Χωρών, καταδικάστηκε σε πρόστιμο 5 000 φιορινιών, ή, επικουρικά, σε φυλάκιση τριών μηνών, για παράβαση κατ' εξακολούθηση του ανωτέρω κανονισμού, και συγκεκριμένα διότι επώλησε διάφορες μάρκες τζινέβρας σε τιμές χαμηλότερες από τις καθορισμένες κατώτατες τιμές. Η υπόθεση, αφού κρίθηκε στους δύο βαθμούς δικαιοδοσίας (από το GERECHTSHOF της Χάγης, κατόπιν εφέσεως, το οποίο ακύρωσε την πρωτοβάθμια απόφαση, και από το HOGE RAAD, κατόπιν αναιρέσεως, το οποίο ακύρωσε την απόφαση του εφετείου), παραπέμφθηκε στο GERECHTSHOF te Amsterdam. Το δικαστήριο αυτό ζήτησε από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, να αποφανθεί προδικαστικώς επί των εξής ερωτημάτων:

1) Τα άρθρα 30 έως 37 της Συνθήκης ΕΟΚ πρέπει να ερμηνεύονται υπό την έννοια ότι η θέσπιση κανόνων ως προς τις κατώτατες τιμές κατά την πώληση απεσταγμένων ποτών στο εσωτερικό της χώρας, όπως οι κανόνες τους οποίους θέσπισε η διοίκηση του PRODUKTSCHAP VOOR GEDISTILLEERDE DRANKEN, στις 17 Δεκεμβρίου 1975, με τον κανονισμό «PRIJSVERORDENING GEDISTILLEERDE DRANKEN», απαγορεύεται ως αποτελούσα ποσοτικό περιορισμό επί των εισαγωγών, ή μέτρο ισοδύναμου αποτελέσματος;

2) Τα άρθρα 92 έως 94 της Συνθήκης ΕΟΚ πρέπει να ερμηνεύονται υπό την έννοια

ότι η θέσπιση κανόνων ως προς τις κατώτατες τιμές κατά την πώληση απεσταγμένων ποτών στο εσωτερικό της χώρας πρέπει να θεωρείται ως ενίσχυση που χορηγείται από τις Κάτω Χώρες και η οποία δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά;

Προτού εξετάσω τα προβλήματα που θέτουν τα ερωτήματα αυτά, θεωρώ σκόπιμο να διευκρινίσω ότι η προκειμένη περίπτωση αφορά προϊόντα, για τα οποία ισχύει τιμή καταλόγου κατά μονάδα, και για τα οποία η γενική κατώτατη τιμή που καθορίζεται για την παλαιά τζινέβρα, δεν λαμβάνεται υπόψη παρά μόνο όταν δεν υπάρχει τιμή καταλόγου κατά μονάδα, πράγμα το οποίο φαίνεται ότι πράγματι συμβαίνει με τα εισαγόμενα ομοειδή προϊόντα (νέα τζινέβρα και «VIEUX»).

Πάντως, τα ερωτήματα που υπέβαλε το ολλανδικό δικαστήριο θίγουν το ζήτημα του όλου συστήματος των κατωτάτων τιμών πωλήσεως των απεσταγμένων ποτών στις Κάτω Χώρες. Πρέπει, επομένως, το σύστημα αυτό να ληφθεί υπόψη στο σύνολό του, δεδομένου ιδίως ότι το Δικαστήριο δεν καλείται να αποφανθεί αν ορισμένη εθνική διάταξη είναι ή όχι νόμιμη ενόψει του κοινοτικού δικαίου, αλλά να αποσαφηνίσει, σχετικά με τα συστήματα του είδους αυτού που περιγράφεται, την έκταση εφαρμογής των κανόνων της Συνθήκης, των οποίων ζητείται η ερμηνεία.

3. Το πρώτο ερώτημα εμπίπτει σαφώς στο πλαίσιο του κεφαλαίου εκείνου της Συνθήκης ΕΟΚ που αφορά την κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών μεταξύ των κρατών μελών. Όπως ήδη έχω αναφέρει, ερωτάται αν ένα εθνικό σύστημα κατωτάτων τιμών, όπως αυτό που θεσπίζει ο κανονισμός «PRIJSVERORDENING GEDISTILLEERDE DRANKEN» αντίκειται στην απαγόρευση εφαρμογής μέτρων αποτελέσματος ισοδυνάμου με ποσοτικούς περιορισμούς, η οποία επιβάλλεται στα κράτη μέλη από το άρθρο 30 της Συνθήκης ΕΟΚ. Το άρθρο 34 δεν ενδιαφέρει το θέμα που μας απασχολεί, δεδομένου ότι η επίμαχη ρύθμιση, η οποία αφορά τιμή λιανικής πωλήσεως, δεν επηρεάζει τις εξαγωγές και, επομένως, δεν τίθεται θέμα εφαρμογής της απαγόρευσης των μέτρων αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς επί των εξαγωγών.

Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η ανωτέρω απαγόρευση δεν πλήττει μόνο τα εθνικά μέτρα που έχουν *πράγματι* περιοριστικό αποτέλεσμα στην κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Για να μπορεί να γίνει λόγος για μέτρα αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς, αρκεί οι εμπορικοί κανονισμοί κράτους μέλους να είναι ικανοί, έστω και δυνητικά και έμμεσα, να παρεμποδίσουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Το Δικαστήριο, με την απόφαση της 11ης Ιουλίου 1974 στην υπόθεση 8/74, DASSONVILLE (RACC. 1974, σ. 837 επ.), επιβεβαίωσε σαφώς ότι πρόκειται για γενικό κανόνα ο οποίος ισχύει για όλες τις εθνικές ρυθμίσεις που αφορούν το εμπόριο, ανεξάρτητα από τη γεωργική ή τη βιομηχανική φύση του προϊόντος και, επομένως, ανεξάρτητα από το αν υφίσταται ή όχι κοινή οργάνωση της αγοράς, επανέλαβε δε τον κανόνα αυτό, σχετικά με προϊόντα για τα οποία υπήρχε κοινή οργάνωση της αγοράς, με την απόφαση της 30ής Οκτωβρίου 1974 στην υπόθεση 190/73, VAN HAASTER (RACC. 1974, σ. 1123 επ.).

Επομένως, εφόσον τα εθνικά συστήματα καθορισμού κατωτάτων τιμών εμπίπτουν, χωρίς καμία αμφιβολία, στην έννοια της «εμπορικής ρύθμισης», η ερμηνευτική γραμμή, που μόλις υπενθύμισα, ισχύει και ως προς τα συστήματα αυτά.

Όσον αφορά, ειδικότερα, τα κρατικά μέτρα για τη ρύθμιση των τιμών, το Δικαστήριο είχε πολλές φορές την ευκαιρία να υποδείξει τα κριτήρια, βάσει των οποίων θα πρέπει να εξετάζεται κατά πόσο ο καθορισμός ανωτάτων τιμών συμβιβάζεται με τη λειτουργία συγκεκριμένης κοινής οργανώσεως της αγοράς [υπενθυμίζω, ιδίως, την απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1975 στην υπόθεση 31/74, GALLI, RACC. 1975, σ. 47 επ., καθώς και τις αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 1976 στην υπόθεση 65/75, TASCA, και στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 88/75 έως 90/75, SADAM, (RACC. 1976, σ. 291 και 323 αντίστοιχα)].

Ενώ η απόφαση GALLI, η οποία, ουσιαστικά, βασίζεται στην ύπαρξη κοινής οργανώσεως της αγοράς και τις επιπτώσεις της, δεν μπορεί μάλλον να παράσχει στοιχεία χρήσιμα για την υπό κρίση υπόθεση, οι αποφάσεις TASCA και SADAM διευκρινίζουν την έκταση εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης και όσον αφορά τα εθνικά μέτρα παρεμβάσεως στον τομέα των τιμών.

Με τις αποφάσεις αυτές, το Δικαστήριο, αφού επιβεβαίωσε την ερμηνευτική γραμμή, την οποία ανέφερα προηγουμένως, ως προς την έννοια των μέτρων αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς, διευκρίνισε ότι «αν και η ανώτατη τιμή, η οποία εφαρμόζεται αδιακρίτως στα εθνικά προϊόντα και τα εισαγόμενα προϊόντα, δεν αποτελεί, αυτή καθαυτή, μέτρο αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικό περιορισμό, μπορεί, εντούτοις, να παραγάγει το αποτέλεσμα αυτό όταν καθορίζεται σε τέτοιο επίπεδο, ώστε η διάθεση των εισαγόμενων προϊόντων να καθίσταται είτε αδύνατη, είτε δυσχερέστερη από τη διάθεση των εθνικών προϊόντων. Επομένως, η ανώτατη τιμή, όταν βεβαίως εφαρμόζεται στα εισαγόμενα προϊόντα, αποτελεί μέτρο αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικό περιορισμό, ιδίως όταν καθορίζεται σε επίπεδο τόσο χαμηλό, ώστε — αν ληφθεί υπόψη η γενική θέση των εισαγόμενων προϊόντων σε σύγκριση με τη θέση των εθνικών προϊόντων — οι επιχειρηματίες που επιθυμούν να εισαγάγουν το εν λόγω προϊόν στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, να μην μπορούν να πραγματοποιήσουν την εισαγωγή, παρά μόνο επί ζημία τους» (σκέψη 13 της απόφασης TASCA, σκέψη 15 της απόφασης SADAM).

Πιό πρόσφατα, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στο ίδιο αυτό κριτήριο σχετικά με εσωτερικά μέτρα, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα να μεταβάλλουν την καθαρή τιμή του παραγωγού σε ορισμένη τιμή, επιβαλλόμενη στη λιανική πώληση σιγαρέττων: παραπέμπω στην απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Νοεμβρίου 1977, στην υπόθεση 13/77, SA G.B—INNO —B. M. κατά VERENIGING VAN DE KLEINHANDELAARS IN TABAK (σκέψη 52).

Πρέπει να σημειωθεί ότι, ενώ στην περίπτωση της υπόθεσης TASCA, στην οποία η διαφορά ενώπιον του παραπέμποντος δικαστηρίου αφορούσε τη συμπεριφορά ιδιώτη, ο οποίος είχε υπερβεί το ανώτατο επίπεδο τιμών που επέτρεπε η εσωτερική νομοθεσία, η υπόθεση INNO αφορούσε πώληση προϊόντων σε τιμές κατώτερες από την καθορισμένη.

Στην πρώτη περίπτωση, η παραβίαση της απαγόρευσης των μέτρων αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς μπορούσε να έγκειται στο γεγονός ότι, για τον καθορισμό του ανώτατου επιπέδου των τιμών, οι εσωτερικές αρχές δεν είχαν ίσως λάβει υπόψη τους το ενδεχομένως υψηλότερο κόστος των εισαγομένων προϊόντων σε σχέση με το κόστος των ομοειδών εθνικών προϊόντων. Πράγματι, υπό τις συνθήκες αυτές, ήταν δυνατό να καταστεί δύσκολο, αν όχι πραγματικά αδύνατο, για τα προϊόντα των άλλων κρατών να εξακολουθήσουν να

διατίθενται στην αγορά του εν λόγω κράτους.

Στην περίπτωση επιβολής ορισμένης τιμής, η οποία αποτελούσε το αντικείμενο της υπόθεσης INNO, η ίδια σκέψη ισχύει και για την απαγόρευση εφαρμογής υψηλότερης τιμής, την οποία συνεπάγεται εμμέσως η επιβολή αυτή, το δε Δικαστήριο αναφέρθηκε, πράγματι, ρητώς στην έννοια της «ανώτατης τιμής». Αντιθέτως καμία διευκρίνιση δεν παρέχεται στην υπόθεση INNO όσον αφορά ειδικότερα το χαρακτήρα της «κατώτατης τιμής», ο οποίος είναι σύμφωνος με την έννοια της καθορισμένης τιμής, τελικά δε ο χαρακτήρας αυτός δεν ελήφθη άμεσα υπόψη κατά την έκδοση της αποφάσεως του Δικαστηρίου.

Εξάλλου, πρέπει ακόμα να παρατηρηθεί ότι, στην υπόθεση INNO, η εθνική διάταξη, η οποία είχε θεσπιστεί ουσιαστικά για φορολογικούς λόγους, περιοριζόταν να προσδίδει υποχρεωτικό χαρακτήρα στην τιμή την οποία επέλεγε ελεύθερα ο κατασκευαστής ενώ στην υπό κρίση υπόθεση, η ομοιόμορφη κατώτατη τιμή, η οποία, όταν οι ξένοι παραγωγοί δεν ανακοινώνουν τιμοκαταλόγους, φαίνεται να είναι η μόνη τιμή που μπορεί να ισχύσει στην πράξη για τα μη ολλανδική προϊόντα, αποτελεί τιμή την οποία καθορίζουν εξ ολοκλήρου οι αρχές και, εν πάση περιπτώσει, χωρίς να συμβουλευτούν προηγουμένως τους αλλοδαπούς παραγωγούς.

Όλες αυτές οι διαπιστώσεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η νομολογία του Δικαστηρίου που αφορά τα κρατικά μέτρα ρυθμίσεως των τιμών, δεν έχει ακόμα αντιμετωπίσει άμεσα τα προβλήματα που συνεπάγεται το σύστημα της υποχρεωτικής εφαρμογής κατωτάτων τιμών. Εντούτοις, η νομολογία αυτή παρέχει δύο χρήσιμες ενδείξεις. Επιβεβαιώνει, καταρχάς, ότι η έννοια του μέτρου αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικό περιορισμό ισχύει για κάθε σύστημα τιμών το οποίο μπορεί να παρεμποδίσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά, το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών. Δεύτερον, εκφράζει την ειδικότερη άποψη ότι οι τιμές που καθορίζονται από τις αρχές, ακόμα και όταν εφαρμόζονται αδιακρίτως στα εθνικά προϊόντα και τα αλλοδαπά προϊόντα, μπορούν να αποτελούν μέτρα αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικό περιορισμό, όταν το επίπεδό τους καθιστά τη διάθεση των εισαγομένων προϊόντων αδύνατη, ή έστω μόνο δυσχερέστερη, σε σύγκριση με τη διάθεση των εγχώριων προϊόντων. Θα διαπιστώσουμε αργότερα σε ποιο συμπέρασμα μπορούν να οδηγήσουν οι ενδείξεις αυτές στην περίπτωση που αποτελεί το αντικείμενο της υπό κρίση υπόθεσης.

Τέλος, στην ίδια σειρά σκέψεων και, κυρίως, σχετικά με το δεύτερο από τα κριτήρια που ανέφερα προηγουμένως, κρίνω σκόπιμο να υπενθυμίσω την οδηγία που εξέδωσε η Επιτροπή στις 22 Δεκεμβρίου 1969 βάσει του άρθρου 33, παράγραφος 7 της Συνθήκης και αφορά κατάργηση των μέτρων αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικό περιορισμό, τα οποία δεν αποτελούν αντικείμενο άλλων διατάξεων που έχουν θεσπιστεί δυνάμει της Συνθήκης ΕΟΚ. Η οδηγία αυτή αναφέρεται ρητώς, διατάσσοντας την κατάργησή τους, στα μέτρα που «καθορίζουν τις τιμές των προϊόντων, βάσει της τιμής κόστους ή της ποιότητας μόνο των εγχώριων προϊόντων, σε τέτοιο επίπεδο ώστε να παρεμποδίζεται η εισαγωγή» (άρθρο 2, παράγραφος 3, στοιχείο ε) και στα μέτρα που καθιστούν τα εισαγόμενα προϊόντα ακριβότερα (άρθρο 2, παράγραφος 3, στοιχείο στ). Αυτό επιβεβαιώνει εμμέσως την άποψη ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί η αρνητική επίπτωση ενός υποχρεωτικού και γενικευμένου κατώτατου επιπέδου τιμών επί των εισαγωγών ή της διαθέσεως των εισαγομένων προϊόντων.

4. Παρατηρήθηκε στη θεωρία ότι η εφαρμογή εθνικών κανονιστικών μέτρων ως προς τις τιμές, δεν έχει μόνο ως αποτέλεσμα να μειώνει τις αντικειμενικές δυνατότητες ανταγωνισμού των επιχειρήσεων ή τη ροπή τους προς τον ανταγωνισμό, αλλά ωθεί επίσης συχνά τις επιχειρήσεις που δρουν σε επίπεδο κοινής αγοράς να υιοθετούν μεθόδους αντίθετες προς τους κανόνες ανταγωνισμού της Συνθήκης. (WALBROEK M., LES RÉGLEMENTATIONS NATIONALES DE PRIX ET LE DROIT COMMUNAUTAIRE, Βρυξέλλες 1975, σ. 55). Δεχόμενη ίσως την άποψη αυτή, η Επιτροπή εξέτασε επίσης τις διατάξεις των άρθρων 30 και επομένων της Συνθήκης σε σχέση με την υποχρέωση που υπέχουν, κατά την Επιτροπή, τα κράτη μέλη από το ίδιο το άρθρο 5 της Συνθήκης να μη θεσπίζουν μέτρα ικανά να δημιουργήσουν καταστάσεις οι οποίες, όταν αποδίδονται στη συμπεριφορά επιχειρήσεων, εμπίπτουν στις απαγορεύσεις που αναφέρουν τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης.

Η Επιτροπή παρατηρεί ότι ο καθορισμός κατωτάτων τιμών εμφανίζεται κατά γενικό κανόνα ως μέτρο το οποίο περιορίζει και διαταράσσει την ελεύθερη λειτουργία των νόμων της αγοράς περισσότερο από τον καθορισμό ανωτάτων τιμών. Πράγματι, αντίθετα από τον καθορισμό ανωτάτων τιμών, ο καθορισμός κατωτάτων τιμών σε επίπεδο που να παρεμποδίζει τη φυσική τάση για μείωση τιμών στις αγορές με ελεύθερο καθεστώς τιμών, περιορίζει αναγκαστικά σε σοβαρό βαθμό τον ανταγωνισμό.

Σχετικά με την υπό κρίση περίπτωση, η Επιτροπή υπογραμμίζει το γεγονός ότι το ολλανδικό υποχρεωτικό καθεστώς κατωτάτων τιμών των αλκοολούχων ποτών — διαδέχτηκε μετά από βραχεία ενδιάμεση περίοδο ελεύθερου και εξαιρετικά έντονου ανταγωνισμού — το σύστημα καθέτων συμφωνιών καθορισμού των τιμών που είχαν συμφωνήσει οι παραγωγοί και το οποίο εγκαταλείφθηκε γιατί κρίθηκε αντίθετο προς την εθνική νομοθεσία που διέπει τον ανταγωνισμό. Η Επιτροπή υποστηρίζει όμως, ότι, από την άποψη των επιπτώσεων στο θέμα του ανταγωνισμού, το σημερινό σύστημα κατωτάτων τιμών είναι ισοδύναμο με το προηγούμενο συλλογικό σύστημα των καθέτων συμφωνιών ως προς τις τιμές και, κατά την άποψή της, ανακύπτει το θέμα αν το σύστημα αυτό, όπως και το προηγούμενο, συμβιβάζεται με τις αρχές που αναφέρονται στα άρθρα 3, στοιχείο στ, και 85 της Συνθήκης.

Είναι βεβαίως αναντίρρητο ότι όλα τα μέτρα καθορισμού κατωτάτων τιμών πωλήσεως έχουν εκ φύσεως περιοριστικά αποτελέσματα ως προς τον ανταγωνισμό. Είναι επίσης προφανές ότι το αποτέλεσμα αυτό, το οποίο ενεργεί και κατά των προϊόντων άλλων κρατών μελών, έχει αναπόφευκτα επιπτώσεις στις εισαγωγές των προϊόντων αυτών στο κράτος στο οποίο θεσπίζονται αυτού του είδους μέτρα.

Πάντως, όταν τα μέτρα παρεμβάσεως τα οποία αποδίδονται σε κράτος μέλος στον τομέα των τιμών εξετάζονται από την άποψη της απαγόρευσης των μέτρων αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς, το βλαπτικό του ανταγωνισμού αποτέλεσμα ελέγχεται από πολύ διαφορετική οπτική γωνία από ότι αν επρόκειτο να διαπιστωθεί κατά πόσο η συμπεριφορά ορισμένων επιχειρήσεων συμβιβάζεται με τις διατάξεις των άρθρων 85 και 86.

Στην πραγματικότητα, και οι δύο αυτοί κανόνες — όπως σαφώς δηλώνει ο τίτλος του τμήματος της Συνθήκης στο οποίο εντάσσονται — είναι κανόνες ανταγωνισμού *εφαρμοστέοι επί των επιχειρήσεων,* οι οποίοι διακρίνονται νοηματικώς και συστηματικώς από τους κανόνες ανταγωνισμού που απευθύνονται στα κράτη (άρθρα 92 και

επόμενα). Μεταξύ των άρθρων 30 και 34, αφενός, και των άρθρων 85 και 86 αφετέρου, υφίσταται διαφορά όχι μόνο ως προς τα πρόσωπα στα οποία απευθύνονται οι απαγορεύσεις αυτές, αλλά και ως προς τη φύση της απαγορευμένης συμπεριφοράς: αρκεί να παρατηρηθεί σχετικά ότι τα μέτρα που περιορίζουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών είναι αφεαυτών ασυμβίβαστα προς τη Συνθήκη, λόγω του εμποδίου που παρεμβάλλουν στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, ενώ οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρηματιών είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά μόνον υπό τον όρο ότι επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και, επιπλέον, έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού.

Όσον αφορά την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, εκτός από το στοιχείο της βλάβης του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών, απαιτείται επιπλέον και συμπεριφορά συνιστάμενη σε καταχρηστική εκμετάλλευση.

5. Βεβαίως, με την απόφαση, την οποία ήδη ανέφερα στην υπόθεση 13/77, INNO, το Δικαστήριο εκτίμησε ορισμένα κρατικά μέτρα καθορισμού των τιμών όχι μόνο υπό το φως του άρθρου 30, αλλά λαμβάνοντας επίσης υπόψη και το άρθρο 86, το οποίο απαγορεύει στις επιχειρήσεις την καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης τους. Το Δικαστήριο αναφέρθηκε, όμως, στη διάταξη αυτή, επειδή διευκρινίζει το θεμελιώδη σκοπό (την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού) που διατυπώνεται στο άρθρο 3, στοιχείο στ, της Συνθήκης και επειδή η εξίσου θεμελιώδης απαγόρευση οποιουδήποτε κρατικού μέτρου, το οποίο μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση της κοινής αγοράς (άρθρο 5, εδάφιο 2), περιλαμβάνει λογικά την υποχρέωση των κρατών μελών να μη λαμβάνουν μέτρα ικανά να αναιρέσουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των κανόνων του ανταγωνισμού, μεταξύ των οποίων είναι και το άρθρο 86. Για το λόγο αυτό ακριβώς, η εν λόγω απόφαση αναφέρει ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να θεσπίζουν μέτρα που να επιτρέπουν στις ιδιωτικές επιχειρήσεις να αποφεύγουν τις υποχρεώσεις που επιβάλλουν τα άρθρα 85 και 90 της Συνθήκης και τα οποία να ευνοούν, ενδεχομένως, την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης (σκέψεις 33 και 34 της απόφασης INNO).

Όπως βλέπουμε, επομένως, για να μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 86 — όπως και του άρθρου 85 — σε σχέση με την απαγόρευση των μέτρων αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς, πρέπει τα μέτρα που θεσπίζουν οι δημόσιες αρχές να διευκολύνουν την παραβίαση των κανόνων του ανταγωνισμού από εκείνους στους οποίους απευθύνονται οι κανόνες αυτοί, δηλαδή τις επιχειρήσεις.

Κατόπιν των ανωτέρω, και για να επιστρέψουμε στο ζήτημα που μας απασχολεί, θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε κατά πόσο τα μέτρα που θέσπισε το ολλανδικό «PRODUKTSCHAP» και τα οποία εμφανίζονται τυπικά ως πράξεις δημοσίου δικαίου, την τήρηση των οποίων εξασφαλίζει το κράτος με την επιβολή ποινικών κυρώσεων, εκφράζουν στην πραγματικότητα τη συγκλίνουσα βούληση των επιχειρήσεων του οικείου τομέα.

Με άλλες λέξεις, θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε κατά πόσο αρκεί, για τη ρεαλιστική εκτίμηση του υπό κρίση φαινομένου, να σταματήσουμε στην τυπική διαπίστωση του υποχρεωτικού χαρακτήρα, τον οποίο μπορεί να προσδώσει (και προσέδωσε εν προκειμένω) το κράτος στις αποφάσεις των οργανισμών που είναι επιφορτισμένοι με καθήκοντα δημοσίου συμφέροντος συνιστάμενα στη ρύθμιση της οικονομίας. Αυτού του είδους, όμως, το ερώτημα δεν έχει έννοια παρά μόνο στην περίπτωση κατά

την οποία οι οργανισμοί αυτοί έχουν συσταθεί και λειτουργούν κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι αποφάσεις τους να εκφράζουν όχι μόνο τα συμφέροντα, αλλά και την ίδια τη συγκλίνουσα βούληση των επιχειρήσεων που ασκούν δραστηριότητα στον οικονομικό τομέα για τον οποίο είναι αρμόδιοι οι οργανισμοί αυτοί.

Στην περίπτωση αυτή, το υποχρεωτικό αποτέλεσμα ή μάλλον ο χαρακτήρας νομικών κανόνων, που αναγνωρίζουν οι δημόσιες αρχές στις αποφάσεις των «ενδιαμέσων» αυτών οργανισμών, δεν θα πρέπει να αποκλείουν το ενδεχόμενο αυτού του είδους οι πράξεις, για τις οποίες τα κράτη υπέχουν ευθύνη έναντι της Κοινότητας σύμφωνα με τα άρθρα 30 και επόμενα της Συνθήκης, να εξετάζονται παράλληλα και υπό το φως των κανόνων των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης, από την οπτική γωνία των «αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων» ή της εναρμονισμένης πρακτικής ή, ακόμα, της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης.

Στην περίπτωση αυτή, κεφαλαιώδη σημασία έχει το κριτήριο που διατυπώνει η απόφαση στην υπόθεση INNO, σύμφωνα με το οποίο, η εκτίμηση των κρατικών μέτρων υπό το φως των άρθρων 5, 3, στοιχείο στ και 86 εξαρτάται από τη σχέση που έχουν τα μέτρα αυτά με τη βλαπτική του ανταγωνισμού συμπεριφορά των επιχειρήσεων. Στην προκειμένη περίπτωση, οι επιχειρήσεις τις οποίες ενδιέφερε η θέσπιση συστήματος ορισμένων τιμών το οποίο να επιφέρει αποτελέσματα ανάλογα με τα αποτελέσματα στα οποία κατέληγε προηγουμένως το σύνολο των καθέτων συμφωνιών, μπορούσαν να πραγματοποιήσουν τα βλαπτικά για τον ανταγωνισμό σχέδιά τους μέσω των εκπροσώπων τους στη διοικούσα επιτροπή του PRODUKTSCHAP.

Το αποφασιστικό στοιχείο που θα πρέπει, πάντως, να εξεταστεί είναι η σύνθεση του οργάνου αυτού. Δυνάμει του άρθρου 3 του νόμου της 30ής Σεπτεμβρίου 1954, με τον οποίο ιδρύθηκε ο αρμόδιος για τα απεσταγμένα ποτά PRODUKTSCHAP, η διοικούσα επιτροπή του οργανισμού αυτού απαρτίζεται από 20 μέλη, τα οποία διορίζονται κατά το ήμισυ από τις ενώσεις των επιχειρηματιών και κατά το ήμισυ από τις οργανώσεις των εργαζομένων στον τομέα των απεσταγμένων οινοπνευματωδών ποτών. Κάθε μία από τις κατηγορίες αυτές διαθέτει ένα μέλος προερχόμενο από τη βιομηχανία του οινοπνεύματος και του γλεύκους, τρία μέλη προερχόμενα από τη βιομηχανία απεσταγμένων ποτών, ένα μέλος από τον τομέα του εισαγωγικού εμπορίου και των μεσαζόντων, ένα μέλος από το εσωτερικό χονδρικό εμπόριο απεσταγμένων ποτών και τέσσερα μέλη από το λιανικό εμπόριο των προϊόντων αυτών. Ο πρόεδρος διορίζεται από τη βασίλισσα.

Αυτού του είδους η σύνθεση οπωσδήποτε επιτρέπει στους ολλανδούς επιχειρηματίες στον τομέα των απεσταγμένων ποτών να προβάλλουν τις απόψεις τους, παράλληλα δε τους εξασφαλίζει ότι θα υπερισχύσουν τα συμφέροντα των παραγωγών και εμπόρων των εγχώριων προϊόντων. Αλλά ακόμα και αν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι αποφάσεις ενός τέτοιου οργανισμού βασίζονται κανονικά σε ευρεία συναίνεση των επιχειρήσεων του οικείου τομέα, δεν νομίζω ότι είναι δυνατό τα μέτρα παρεμβάσεως στην οικονομία που αποφασίζονται από τον οργανισμό αυτό, να ενταχθούν στις κατηγορίες των πράξεων ή της συμπεριφοράς που διέπονται από τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης, λαμβανομένης κυρίως υπόψη της ίσης εκπροσώπησης των εργοδοτών και των εργαζομένων στη διοικούσα επιτροπή. Με άλλες λέξεις, ο PRODUKTSCHAP δεν είναι οργανισμός ορισμένης ενώσεως επιχειρηματιών.

Απομένει το επιχείρημα ότι υπό την τυπική πράξη του PRODUKTSCHAP υποκρύπτεται συμφωνία ή εναρμονισμένη πρακτική των επιχειρήσεων του οικείου τομέα. Πάντως, παρόμοιο ζήτημα δεν τίθεται εν προκειμένω, για τον απλό λόγο ότι σε κανένα στάδιο της παρούσας διαδικασίας δεν τέθηκε υπό αμφισβήτηση το συμβιβαστό της συμπεριφοράς των ολλανδικών επιχειρήσεων, υπέρ των οποίων θεσπίστηκαν οι κατώτατες τιμές, με τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης. Το παραπέμπον δικαστήριο αναφέρθηκε αποκλειστικά και μόνο στον κανονισμό του PRODUKTSCHAP και στο βασιλικό διάταγμα βάσει του οποίου θεσπίστηκε ο κανονισμός.

Όσον αφορά την Επιτροπή, στην οποία η Συνθήκη έχει αναθέσει τη μέριμνα για την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού, όχι μόνο δεν ανέφερε καμία έρευνα εκ μέρους της ως προς τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων του οικείου τομέα σε σχέση με την εφαρμογή των απαγορεύσεων που θεσπίζουν τα άρθρα 85 και 86, αλλά δεν εξέφρασε επίσης, κατά την παρούσα διαδικασία, καμία αμφιβολία ως προς το συμβιβαστό της συμπεριφοράς αυτής με τους εν λόγω κανόνες.

Θεωρώ, κατά συνέπεια, ότι στο παρόν στάδιο της διαδικασίας δεν συντρέχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την εφαρμογή των διατάξεων αυτών προκειμένου να εκτιμηθούν μέτρα όπως αυτά στα οποία αναφέρεται ο παραπέμπων δικαστής.

6. Πρέπει τώρα να εξεταστεί κάθε ένας από τους τρεις τύπους κατωτάτων τιμών που θεσπίζει, όπως ήδη ανέφερα, ο κανονισμός του PRODUKTSCHAP, από την άποψη των περιοριστικών αποτελεσμάτων που είναι δυνατό να έχουν οι τιμές αυτές για το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών.

Όσον αφορά την «τιμή καταλόγου κατά μονάδα», ο τρόπος με τον οποίο γίνεται ο υπολογισμός της — εφαρμόζοντας ορισμένες αυξήσεις επί της τιμής πωλήσεως που είχε ανακοινώσει ο παραγωγός στις 6 Οκτωβρίου 1975 — αποσκοπεί προφανώς στην εξασφάλιση ορισμένου περιθωρίου κέρδους στη λιανική πώληση.

Ακριβώς λόγω του ότι η κατώτατη αυτή τιμή δεν λαμβάνει υπόψη της εκπτώσεις τιμών που χορηγεί συνήθως ο παραγωγός στους σημαντικούς αγοραστές χονδρέμπορους, αποκλείει την περίπτωση να μπορούν τα μεγάλα καταστήματα να εκμεταλλευτούν στο θέμα των τιμών την ευνοϊκή θέση που κατέχουν, τόσο από απόψεως πραγματικών τιμών αγοράς όσο και από απόψεως κόστους, έναντι των μικρεμπόρων, πράγμα το οποίο θα μπορούσε να έχει καταστρεπτικές συνέπειες για τους εμπόρους αυτούς.

Είναι γενικώς γνωστό ότι τα μεγάλης καταναλώσεως προϊόντα, τα οποία πωλούνται στα μεγάλα καταστήματα που εφαρμόζουν το σύστημα της αυτοεξυπηρέτησης, προσφέρονται γενικά και πολύ φυσικά σε τιμές κατώτερες από εκείνες που εφαρμόζουν τα καταστήματα στα οποία ο πελάτης εξυπηρετείται ατομικά από τον πωλητή. Η κατώτερη αυτή τιμή αποτελεί συνέπεια της οικονομίας που επιτυγχάνεται στα έξοδα προσωπικού χάρη στο σύστημα πωλήσεως με αυτοεξυπηρέτηση. Επίσης δε οφείλεται, γενικά, και στις εκπτώσεις που μπορούν να επιτυγχάνουν τα μεγάλα καταστήματα κατά την αγορά των εμπορευμάτων λόγω των ποσοτήτων που παραγγέλλουν, οι οποίες είναι συνήθως μεγαλύτερες από τις ποσότητες που αγοράζουν οι μικροί μεταπράτες. Επιπλέον, οι μεγαλύτερες ποσότητες που πωλούνται από τα μεγάλα καταστήματα επιτρέπουν στα καταστήματα αυτά να περιορίζουν το περιθώριο κέρδους κατά μονάδα σε σύγκριση με το κέρδος που πρέπει να πραγματοποιούν οι μικρέμποροι. Υπό τις συνθήκες αυτές, η εν λόγω επιβαλλόμενη

τιμή, η οποία αποκλείει την περίπτωση να μειωθούν, λόγω ελεύθερου ανταγωνισμού, οι τιμές των αλκοολούχων ποτών σε τέτοιο επίπεδο ώστε να μην αποφέρουν πλέον κέρδη στους μικρούς λιανοπωλητές, αποτελεί μέτρο υποστηρίξεως των λιανοπωλητών αυτών.

Συναφώς, στην προκειμένη περίπτωση υπάρχει περιορισμός του ανταγωνισμού σε βάρος των μεγάλων καταστημάτων (περιορισμός ο οποίος μπορεί να λεχθεί ότι αντισταθμίζεται με το μεγάλο περιθώριο κέρδους, την πραγματοποίηση του οποίου επιτρέπει το σύστημα κατωτάτων τιμών). Σημαντικό, εντούτοις, είναι εν προκειμένω το γεγονός ότι ο περιορισμός δεν αφορά ειδικά ορισμένα προϊόντα (και ειδικότερα τα εισαγόμενα προϊόντα), αλλά ισχύει για όλα τα προϊόντα, εγχώρια ή αλλοδαπά, που πωλούνται στα καταστήματα αυτά. Καθώς η τιμή καθορίζεται ειδικά για κάθε μάρκα και είδος αλκοολούχων ποτών βάσει της τιμής που είχε ανακοινώσει ο παραγωγός δύο έτη ενωρίτερα, ο εν λόγω μηχανισμός έχει αποκλειστικά και μόνο ως αποτέλεσμα να αποτρέπει τον ανταγωνισμό μεταξύ των διανομέων προϊόντων της ίδιας μάρκας, ενώ, αντίθετα από ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση εφαρμογής ενιαίας κατώτατης τιμής, δεν εμποδίζει τον ανταγωνισμό μεταξύ προϊόντων διαφορετικής μάρκας.

Δεν νομίζω, επομένως, ότι λόγω της τιμής καταλόγου κατά μονάδα είναι δυνατό να ευρεθούν τα εισαγόμενα προϊόντα σε δυσμενέστερη θέση έναντι των εγχωρίων προϊόντων.

Για παρόμοιους λόγους θα πρέπει να αποκλειστεί η άποψη ότι η κατώτατη τιμή που επιβάλλεται για όλα τα αλκοολούχα ποτά εκτός από την τζινέβρα και το «VIEUX» και η οποία αντιστοιχεί στην πραγματική τιμή κόστους, μπορεί να συνεπάγεται ανάρμοστο περιορισμό του ενδοκοινοτικού εμπορίου. Προσθέτω σχετικά ότι σε καθεστώς ελευθερίας του εμπορίου και υγιούς ανταγωνισμού, το φαινόμενο της πώλησης σε τιμή κατώτερη από την τιμή κόστους με σκοπό την κατάκτηση της αγοράς δεν μπορεί να θεωρηθεί φυσιολογικό.

7. Απομένει να εξεταστεί η περίπτωση της ενιαίας κατώτατης τιμής που ισχύει για την παλαιά τζινέβρα και εφαρμόζεται και στη νέα τζινέβρα και το «VIEUX» όταν δεν υπάρχει «τιμή καταλόγου κατά μονάδα». Αντίθετα από τους δύο προηγούμενους τύπους τιμών, το επίπεδο της ενιαίας κατώτατης τιμής δεν συνδέεται με την ανεξάρτητη ανακοίνωση του παραγωγού, ή την επιλογή, στην οποία προβαίνει ο διανομέας που αγοράζει το συγκεκριμένο προϊόν. Στην πραγματικότητα, η τιμή αυτή καθορίζεται εξ ολοκλήρου από τις αρχές και δεν μπορεί να διαφοροποιηθεί ανάλογα με την ποιότητα, το κόστος ή τη σχέση των εμπορικών και ανταγωνιστικών θέσεων των διαφόρων προϊόντων.

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών ανέφερε ότι η εν λόγω κατώτατη τιμή καθορίστηκε λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου τιμών των φθηνών ολλανδικών απεσταγμένων ποτών, το οποίο διαφέρει σαφώς από το επίπεδο των τιμών των απεσταγμένων ποτών οποιασδήποτε μάρκας. Επιπλέον, στον τομέα των φθηνών ποτών δεν υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των τιμών της νέας και της παλαιάς τζινέβρας.

Ο δικηγόρος της επιχείρησης VAN TIGGELE υποστήριξε, από την πλευρά του, ότι πριν από τη θέσπιση της επίμαχης ρύθμισης των τιμών, η τιμή της νέας τζινέβρας ήταν περίπου 9,5 HFL η φιάλη του λίτρου, ήταν δη-

λαδή σε αισθητά χαμηλότερο επίπεδο από την κατώτατη ενιαία τιμή των 11,25 HFL. Η επιχείρηση αυτή ανέφερε επίσης ότι έχει σήμερα προσφορά τζινέβρας από παραγωγό της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, σε τιμή (8,95 HFL το λίτρο συμπεριλαμβανομένων και των εξόδων μεταφοράς) η οποία θα της επέτρεπε να μεταπωλήσει την τζινέβρα αυτή στις Κάτω Χώρες, πραγματοποιώντας συγχρόνως και κέρδος, σε τιμή πολύ κατώτερη από τη σημερινή κατώτατη τιμή των 11,70 HFL.

Ανεξάρτητα από τα πραγματικά αυτά στοιχεία — τα οποία εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει υπό το φως της ερμηνευτικής απόφασης που θα εκδώσει το Δικαστήριο —, θα ήθελα να παρατηρήσω ότι, αντίθετα από ό,τι υποστήριξα για τους δύο άλλους τύπους κατωτάτων τιμών που εξέτασα προηγουμένως, είναι δυνατό να νοηθεί ενιαία κατώτατη τιμή τέτοια ώστε να καθιστά τεχνητά τη θέση των εισαγόμενων προϊόντων μειονεκτικότερη σε σχέση με τα ανταγωνιστικά εγχώρια προϊόντα.

Τα αλλοδαπά προϊόντα που είναι λιγότερο γνωστά και τα οποία έχουν εισχωρήσει στην αγορά συγκεκριμένης χώρας λιγότερο από ό,τι τα αντίστοιχα προϊόντα εγχώριας μάρκας μπορούν, πράγματι, να συναντήσουν σοβαρές δυσκολίες διεισδύσεως στην αγορά αυτή, ή διατηρήσεως της θέσεώς τους, όταν τους αφαιρεθεί οποιαδήποτε δυνατότητα ανταγωνισμού στο θέμα των τιμών.

Αναφέρομαι, ειδικότερα, στα αλλοδαπά προϊόντα, η ποιότητα και η εμφάνιση (συσκευασία, περιτύλιγμα κ.λπ.) των οποίων είναι κατώτερες από την ποιότητα και την εμφάνιση των αντιστοίχων εγχωρίων προϊόντων, αλλά τα οποία παρουσιάζουν το πλεονέκτημα του αισθητά χαμηλότερου κόστους παραγωγής και είναι, κατά συνέπεια, σε θέση να επιβληθούν στην αγορά αποκλειστικά και μόνο λόγω της ιδιαίτερα πλεονεκτικής τιμής τους.

Σε μια τέτοια περίπτωση, ο καθορισμός υποχρεωτικών κατωτάτων τιμών αποτελεί προφανέστατα εμπόδιο για την εισαγωγή του εν λόγω προϊόντος κάθε φορά που το επίπεδο της κατώτατης τιμής έχει καθοριστεί βάσει της ποιότητας, της εμφάνισης και του μέσου (ή ακόμα και του ελάχιστου) κόστους των εγχωρίων προϊόντων, χωρίς να ληφθεί υπόψη η διαφορά επιπέδου που μπορεί να υπάρχει, όσον αφορά τα στοιχεία αυτά, μεταξύ της εθνικής αγοράς και της αγοράς των άλλων κρατών μελών.

Κατά συνέπεια, νομίζω ότι ένα καθεστώς τιμών το οποίο παρουσιάζει αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελεί, έστω και εμμέσως, εμπόδιο στο εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και ότι, στην υπό κρίση περίπτωση, πρέπει να εφαρμοστεί το κριτήριο που ανέφερα προηγουμένως κατά την ανάλυση της νομολογίας του Δικαστηρίου, πρέπει, δηλαδή, να θεωρηθεί ότι η τιμή που καθορίζεται από τις αρχές, έστω και αν ισχύει αδιακρίτως για τα εγχώρια και τα αλλοδαπά προϊόντα, συνιστά μέτρο αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικό περιορισμό, όταν το επίπεδο της τιμής αυτής καθιστά τη διάθεση των εισαγόμενων προϊόντων δυσχερέστερη από τη διάθεση των εγχώριων προϊόντων. Κατά τα λοιπά, η περίπτωση που περιγράφηκε εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2, παράγραφος 3, στοιχείο ε, της οδηγίας της Επιτροπής της 22ας Δεκεμβρίου 1969, το οποίο απαγορεύει τα μέτρα με τα οποία οι τιμές καθορίζονται βάσει του κόστους και της ποιότητας μόνο των εγχώριων προϊόντων σε επίπεδο τέτοιο ώστε να δημιουργούνται εμπόδια για τις εισαγωγές.

Επιστρέφοντας στην υπό κρίση υπόθεση, παρατηρώ ότι, σύμφωνα με τις αιτιολογικές σκέψεις του ολλανδικού βασιλικού διατάγματος υπ' αριθ. 51 της 18ης Δεκεμβρίου 1975, το οποίο εξουσιοδότησε το PRODUKTSCHAP να καθορίζει κατώτατες τιμές για τα απεσταγμένα ποτά, η ρύθμιση αυτή απέβλεπε στο να αποτρέψει την πτώση των τιμών πωλήσεως του εν λόγω προϊόντος σε επίπεδα τέτοια ώστε η εμπορία του να μην αποφέρει πλέον κέρδη ούτε καν στις αποδοτικές και καλώς διαχειριζόμενες επιχειρήσεις διανομής· επιπλέον, σκοπός της ρύθμισης αυτής ήταν να επιτρέψει στις επιχειρήσεις να εκσυγχρονιστούν και να βελτιώσουν το σύστημα διαχειρίσεώς τους.

Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, πάντως, έγιναν δηλώσεις, τις οποίες δεν αμφισβήτησε ο εκπρόσωπος της Ολλανδικής Κυβέρνησης, και από τις οποίες προκύπτει ότι η επίδικη ρύθμιση υποχρεώνει τους εισαγωγείς να μεταπωλούν τα προϊόντα άλλων κρατών μελών σε τιμές αισθητά υψηλότερες από εκείνες τις οποίες θα μπορούσαν άνετα να εφαρμόζουν διατηρώντας συγχρόνως και λογικό περιθώριο κέρδους.

Συνεπώς, σε περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο διαπιστώσει ότι η υπό συζήτηση κατώτατη τιμή έχει οριστεί σε επίπεδο υπερβολικά υψηλό σε σχέση με το κόστος των προϊόντων που εισάγονται από άλλα κράτη μέλη και ότι θέτει έτσι τα προϊόντα αυτά, από απόψεως πραγματικής ανταγωνιστικότητας, σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τα αντίστοιχα εγχώρια προϊόντα, αυτό θα συνιστά παράβαση της απαγόρευσης που θεσπίζει το άρθρο 30 της Συνθήκης όσον αφορά τα μέτρα αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς.

Η Ολλανδική Κυβέρνηση υποστήριξε, εντούτοις, ότι ακόμα και σ' αυτή την περίπτωση η υπό κρίση ρύθμιση δεν αντίκειται στην απαγόρευση του άρθρου 30, διότι ο εν λόγω κανονισμός της 17ης Δεκεμβρίου 1975 περί των κατωτάτων τιμών προβλέπει, στο άρθρο 8, ότι «ο πρόεδρος του PRODUKTSCHAP μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις ή κατηγορίες περιπτώσεων, να χορηγήσει εξαίρεση από την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος κανονισμού».

Δεν θεωρώ πειστικό το επιχείρημα αυτό. Κατά τη γνώμη μου, τα μέτρα τα οποία είναι ικανά να παρεμποδίσουν τις εισαγωγές εμπορευμάτων από άλλα κράτη μέλη δεν εξαιρούνται από την εφαρμογή της απαγόρευσης που θεσπίζει το άρθρο 30 απλώς και μόνο διότι μια εσωτερική διοικητική αρχή έχει εξουσιοδοτηθεί να χορηγεί εξαιρέσεις από την εφαρμογή των μέτρων αυτών. Πρέπει, εξάλλου, να σημειώσω ότι η διάταξη του άρθρου 8 του ολλανδικού κανονισμού δεν καθορίζει κανένα κατευθυντήριο κριτήριο για την άσκηση αυτής της εξουσίας χορηγήσεως εξαιρέσεων, αλλά αφήνει ευρύτατο περιθώριο διακριτικής εκτιμήσεως. Κατά συνέπεια, η διάταξη αυτή, χωρίς καθόλου να προβλέπει δικαίωμα εξαιρέσεως υπέρ των προϊόντων άλλων κρατών μελών που συναντούν ενδεχομένως δυσκολίες διεισδύσεως στην αγορά λόγω του συστήματος των κατώτατων τιμών, παρουσιάζει τον άμεσο κίνδυνο να χρησιμοποιηθεί αργότερα κατά τρόπο που να δημιουργεί διακρίσεις σε βάρος των εισαγομένων προϊόντων.

8. Όπως υπενθύμισα προηγουμένως, με το δεύτερο ερώτημά του το ολλανδικό δικαστήριο ερωτά πώς πρέπει να ερμηνευτούν τα άρθρα 92 μέχρι 94 της Συνθήκης ΕΟΚ προκειμένου να διαπιστωθεί αν ένα σύστημα κατωτάτων τιμών, όπως το προπεριγραφόμενο, πρέπει να θεωρηθεί ως ενίσχυση που χορηγείται από τις Κάτω Χώρες και η οποία αντίκειται στις διατάξεις αυτές.

Είναι σαφές ότι για να αποτελεί ενίσχυση ένα μέτρο, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την ευνοϊκή μεταχείριση ορισμένων επιχειρήσεων, θα πρέπει να συνεπάγεται χρηματική επιβάρυνση για το κράτος. Αυτό συνάγεται από την ίδια τη διατύπωση του άρθρου 92, παράγραφος 1 που αναφέρεται στις «ενισχύσεις που χορηγούνται (...) από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους».

Πρέπει, επομένως, το κράτος να παρέχει σε ορισμένες επιχειρήσεις, καθοριζόμενες ατομικά ή κατά κατηγορίες ένα ορισμένο πλεονέκτημα, το οποίο να συνεπάγεται επιβάρυνση του δημόσιου ταμείου, είτε υπό μορφή δαπάνης είτε υπό μορφή μειωμένης εισπράξεως.

Στη νομολογία του Δικαστηρίου, η απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1961 στην υπόθεση 30/59, DE GEZAMENLIJKE STEENKOLENMIJNEN IN LIMBURG (RACC. 1961, σ. 7 επ.), διευκρίνισε, αναφερόμενη στο άρθρο 4 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, ότι η έννοια της ενίσχυσης περιλαμβάνει και τις θετικές παροχές, όπως οι επιδοτήσεις, και τις παρεμβάσεις οι οποίες, υπό διάφορες μορφές, μετριάζουν τα βάρη που υφίσταται κανονικά ο προϋπολογισμός των επιχειρήσεων και οι οποίες, για το λόγο αυτό, παρουσιάζουν τον ίδιο χαρακτήρα και έχουν τα ίδια αποτελέσματα με τις επιδοτήσεις. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να διευκρινίσει ότι αποτελούν ενισχύσεις που απαγορεύονται από το άρθρο 92 της Συνθήκης ΕΟΚ, αφενός ο προτιμησιακός προεξοφλητικός τόκος επί των πιστώσεων λόγω εξαγωγής, τον οποίο χορηγεί το κράτος για τα εγχώρια μόνο εξαγόμενα προϊόντα (απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1969 στις υποθέσεις 6 και 11/69, Επιτροπή κατά Γαλλίας, RACC. 1969, σ. 523 και επόμενες) και αφετέρου η μερική μείωση των κοινωνικών βαρών για τις επιχειρήσεις ορισμένου τομέα (απόφαση της 2ας Ιουλίου 1974 στην υπόθεση 173/73, Ιταλία κατά Επιτροπής, RACC. 1974, σ.709 επ.).

Η θέσπιση κατωτάτων τιμών οι οποίες, μολονότι εφαρμόζονται ομοιόμορφα στη λιανική πώληση συγκεκριμένων προϊόντων, είτε αυτά είναι εγχώρια, είτε είναι αλλοδαπά, έχουν ως αποτέλεσμα να θέτουν σε μειονεκτικότερη από απόψεως ανταγωνισμού θέση ορισμένες κατηγορίες επιχειρήσεων σε σχέση με άλλες, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κρατική ενίσχυση προς τις άλλες αυτές κατηγορίες επιχειρήσεων. Στην πραγματικότητα, ένα σύστημα τιμών, το οποίο εφαρμόζεται σε εμπορεύματα που παράγουν ιδιωτικές επιχειρήσεις, δεν συνεπάγεται καμιά επιβάρυνση του δημόσιου ταμείου.

Όταν οι επιχειρήσεις που βλάπτονται λόγω θεσπίσεως ορισμένων μέτρων από το κράτος συμπίπτουν με τις επιχειρήσεις που εμπορεύονται εισαγόμενα προϊόντα, τότε η συμφωνία των μέτρων αυτών με τη Συνθήκη θα πρέπει να εκτιμάται βάσει των κανόνων που προσπάθησα να εφαρμόσω, δηλαδή των κανόνων που απαγορεύουν την παρεμπόδιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.

9. Για τους λόγους αυτούς, προτείνω να απαντήσει το Δικαστήριο στα ερωτήματα που υπέβαλε, με Διάταξη της 30ής Ιουνίου 1977, το GERECHTSHOF του Άμστερνταμ, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, ως εξής:

1) Οι εθνικές ρυθμίσεις τιμών αποτελούν μέτρα αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς, απαγορευόμενα από τα άρθρα 30 και 34 της Συν-

θήκης ΕΟΚ, όταν, και στην έκταση που οι ρυθμίσεις αυτές παρεμποδίζουν, άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά, το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

2) Με το να απαγορεύει στα κράτη μέλη να εφαρμόζουν μέτρα αποτελέσματος ισοδύναμου με ποσοτικούς περιορισμούς επί των εισαγωγών, το άρθρο 30 αντιτίθεται στον καθορισμό, από τα κράτη ή τους δημόσιους οργανισμούς που εξουσιοδοτούνται από αυτά, ενιαίας κατώτατης τιμής, η οποία να ισχύει για τη λιανική πώληση ορισμένων προϊόντων, όταν η τιμή αυτή καθορίζεται σε τέτοιο επίπεδο ώστε να καθίσταται η διάθεση των εισαγομένων προϊόντων δυσχερέστερη από τη διάθεση των εγχωρίων προϊόντων. Τέτοια κατάσταση δημιουργείται κυρίως όταν το επίπεδο της κατώτατης τιμής, το οποίο καθορίζεται βάσει του επιπέδου του μέσου κόστους των εγχωρίων προϊόντων και με αναφορά στη μέση ποιότητα των προϊόντων αυτών, είναι αισθητά υψηλότερο από το επίπεδο της τιμής με την οποία τα εισαγόμενα προϊόντα, τα οποία έχουν μικρότερο κόστος και κατώτερη ποιότητα, θα μπορούσαν να επιβληθούν στην αγορά.

3) Δεν αποτελούν κρατική ενίσχυση, υπό την έννοια του άρθρου 92 της Συνθήκης, τα εσωτερικά μέτρα, τα οποία, χωρίς να συνεπάγονται επιβάρυνση του κράτους, θεσπίζουν κατώτατες τιμές για τη λιανική πώληση ορισμένων προϊόντων που παράγουν ιδιωτικές επιχειρήσεις, έστω και αν τα μέτρα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα να ευνοούν, στο θέμα του ανταγωνισμού, τα εγχώρια προϊόντα σε σχέση με τα εισαγόμενα προϊόντα.